

Προτάσεις για την αξιοποίηση των «πηγών»* στη διδασκαλία της Μυθολογίας-Ιστορίας

Στρατής Μαϊστρέλλης, Ιωνίδειος Σχολή Πειραιά

Περίληψη

Η παρούσα εργασία, με αφορμή τον προβληματισμό για την αξιοποίηση των πηγών στη διδασκαλία της Ιστορίας, προτείνει μια διδακτική αντιμετώπιση του μαθήματος, η οποία θα απομακρύνεται από τη στείρα απομνημόνευση πληροφοριών και θα βασίζεται σε μια διερευνητική προσέγγιση με τη χρήση των παραθεμάτων και των εικόνων του σχολικού βιβλίου, προσαρμοσμένη στην ηλικία των μαθητών. Ο τρόπος αυτός στοχεύει στο να κεντρίσει το ενδιαφέρον των μαθητών και να προαγάγει την κριτική τους σκέψη. Η προσέγγιση αυτή εφαρμόζεται σε δύο διδακτικές προτάσεις. Η πρώτη διδακτική πρόταση αφορά μία ενότητα της Μυθολογίας, ενώ η δεύτερη μία ενότητα της Προϊστορίας. Παρουσιάζονται αναλυτικά οι στόχοι του μαθήματος, η πορεία της διδασκαλίας με συγκεκριμένες δραστηριότητες του διδάσκοντος και των μαθητών, τρόποι αξιοποίησης του Βιβλίου του Μαθητή και του Τετραδίου Εργασιών, καθώς και προτάσεις για την αξιολόγηση της διδασκαλίας.

Εισαγωγή

Οι συγγραφείς του νέου διδακτικού βιβλίου *Ιστορίας Γ' Δημοτικού* (Μαϊστρέλλης, Καλύβη και Μιχαήλ, 2006) προσπάθησαν να διευκολύνουν τον δάσκαλο και να

Ο κ. Στρατής Μαϊστρέλλης είναι δρ Φιλόλογος της Ιωνιδείου Σχολής Πειραιά και ένας από τους συγγραφείς της Ιστορίας της Γ' Δημοτικού.

** Ο όρος «πηγές» αναφέρεται στο σύνολο των παραθεμάτων και εικόνων που περιλαμβάνονται στα σχολικά βιβλία και δεν ανταποκρίνεται απόλυτα στον όρο «ιστορική πηγή» με την κυριολεκτική του σημασία.*

βοηθήσουν τον μαθητή σε μια νέα προσέγγιση του μαθήματος, η οποία απομακρύνεται από τη στείρα απομνημόνευση πληροφοριών και θα βασίζεται σε μια διερευνητική προσέγγιση με τη χρήση των πηγών, στη διαθεματική αντιμετώπιση (Κυρκίνη, 2003) και στην ανάπτυξη ιστορικών δεξιοτήτων (Ρεπούση, 2004). Ο τρόπος αυτός στοχεύει στο να κεντρίσει το ενδιαφέρον των μαθητών και να προαγάγει την κριτική τους σκέψη. Έτσι, κάθε μάθημα συνοδεύεται από πηγές ή παραθέματα που διαμορφώθηκαν με βάση μια ιστορική πηγή και από πλούσιο ειكونογραφικό υλικό, που υποστηρίζει τα κείμενα.

Οι εικόνες και τα παραθέματα αντιμετωπίζονται ως *ιστορικές πηγές*, γι' αυτό και συνδέονται με δραστηριότητες, που διατυπώνονται είτε στο Βιβλίο του Μαθητή, είτε στο Τετράδιο Εργασιών. Έτσι, δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά να μυηθούν σε ένα βαθμό στην αξιοποίηση των ιστορικών πηγών και να αρχίσουν να συνειδητοποιούν την αξία που έχουν αυτές για την άντληση ιστορικών πληροφοριών, την εξαγωγή ιστορικών συμπερασμάτων και γενικά την κατανόηση του παρελθόντος (Σκούρος, 1991· Αβδελά, 1998). Γι' αυτό είναι ανάγκη οι μαθητές να ασκούνται, με κατάλληλες διδακτικές ενέργειες και δραστηριότητες, στο να θέτουν τα δικά τους ερωτήματα σε μία πηγή και να αντλούν πληροφορίες απ' αυτήν. Η επεξεργασία των πηγών αναπτύσσει την κριτική ικανότητα των μαθητών και προάγει τη συνεργατική μάθηση, στόχος που δεν επιτυγχάνεται με μόνη την αφηγηματική μέθοδο. Ο εκπαιδευτικός, ανάλογα με τις συνθήκες της τάξης του και τον διαθέσιμο χρόνο, επιλέγει από τις πηγές και τις δραστηριότητες που προτείνονται, τις τροποποιεί ή προσθέτει και δικές του.

Ακολουθούν δύο διδακτικές προτάσεις, οι οποίες στηρίζονται στην αξιοποίηση των παραθεμάτων και των εικόνων (Βώρος, 1993· Βρεττός, 1994). Η πρώτη διδακτική πρόταση αφορά μία ενότητα της Μυθολογίας, ενώ η δεύτερη μία ενότητα της Προϊστορίας.

A. Μυθολογία

Ενότητα 5: Ο Τρωικός πόλεμος

Μάθημα 1: Το μήλο της Έριδας

Στόχοι

- Να προϋδεαστούν για τη μυθολογική αιτία του Τρωικού πολέμου και να κατανοήσουν τη σχέση που τον συνδέει με την κρίση του Πάρι και την αρπαγή της ωραίας Ελένης.
- Να αντιληφθούν την εικόνα που είχαν οι αρχαίοι για τους θεούς τους (ανθρωπομορφισμός).

- Να κατανοήσουν την έννοια *έριδα*, να τη συσχετίσουν με συνώνυμες και αντίθετες έννοιες.
- Να ασκηθούν στην προσέγγιση καταστάσεων και προσώπων με ενσυναίσθηση.

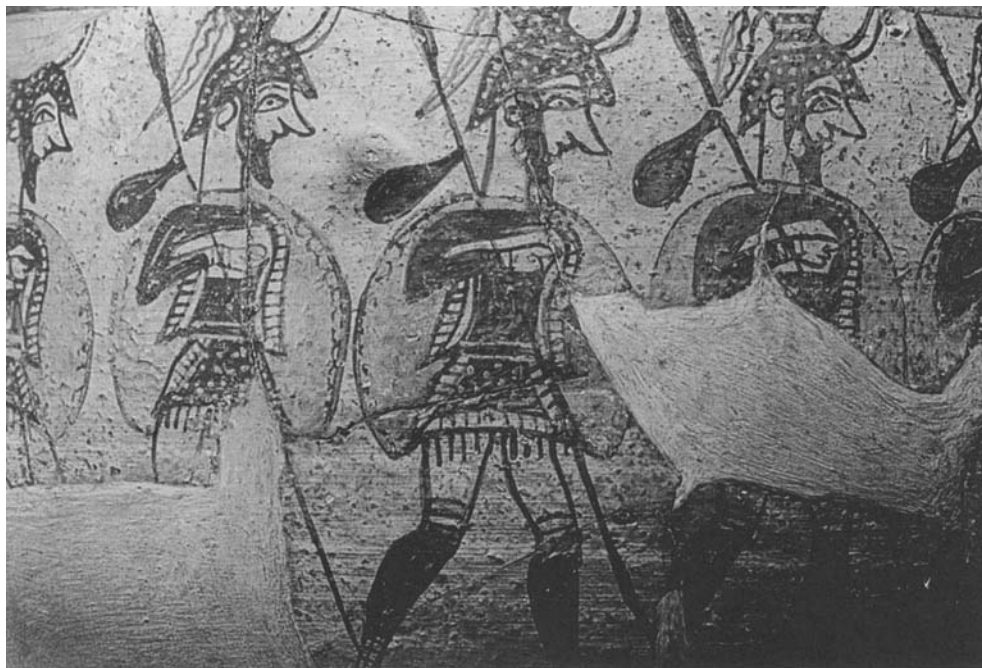
Διδακτικές προτάσεις

Για το Α' Μέρος, που είναι αφιερωμένο στην Ελληνική Μυθολογία, στις περισσότερες περιπτώσεις ενδείκνυται η χρήση της αφηγηματικής και περιγραφικής μορφής διδασκαλίας, για να έρθουν τα παιδιά σε μια πρώτη επαφή με τους αρχαίους μύθους. Η *αφήγηση* πρέπει να γίνεται με παραστατικότητα και ζωντάνια, αφού στις μικρές ηλικίες εξυπηρετεί και την αισθητική απόλαυση και έχει και ψυχαγωγικό χαρακτήρα (Ρήγου, 1998· Ferro, 2000). Η αφήγηση, βέβαια, είναι επιδεκτική και άλλων φραστικών τρόπων, όπως είναι σχόλια, ερωτήσεις, απαντήσεις με διευκρινιστικό χαρακτήρα, οι οποίες δεν πρέπει να παραβλέπονται.

Παράλληλα με την παρουσίαση γίνεται και η επεξεργασία των παραθεμάτων και των εικόνων. Οι μαθητές, με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού, μελετούν τις πηγές και παρατηρούν τις εικόνες.

Οι ερωτήσεις και οι δραστηριότητες στο Βιβλίο του Μαθητή και το Τετράδιο Εργασιών συμβάλλουν στην πολύπλευρη επεξεργασία του μαθήματος. Συγκεκριμένα, ο εκπαιδευτικός μπορεί να ξεκινήσει τη διδασκαλία του με μία σύντομη αφόρμηση αξιοποιώντας τον προοργανωτή της ενότητας 5 (σ. 57, Ο Τρωικός πόλεμος). Οι μαθητές καλούνται να παρατηρήσουν την εικόνα και να πουν τι παρασtάνει. Εύκολα θα απαντήσουν ότι παριστάνει Αχαιούς πολεμιστές που ξεκινούν για τον πόλεμο. Ο εκπαιδευτικός επισημαίνει ότι ο μεγαλύτερος πόλεμος που έγινε στην αρχαιότητα είναι ο Τρωικός και ο λόγος που έγινε ήταν η αρπαγή της ωραίας Ελένης. Ας δούμε πώς φτάσαμε ως εκεί.

Ο εκπαιδευτικός αφηγείται τον μύθο τον σχετικό με τους γάμους του Πηλέα με τη Θέτιδα και το μήλο της Έριδας και σταματά την αφήγησή του στο σημείο της άφιξης του Ερμή και των τριών θεαινών στην Ίδη. Στη συνέχεια καλεί τα παιδιά να διαβάσουν το παράθεμα από τον Λουκιανό στη σελίδα 60 για να δούν τι έγινε εκεί.

Αρχαίοι πολεμιστές ξεκινούν για τον πόλεμο. Λεπτομέρεια από αρχαίο ελληνικό αγγείο.

3. Η κρίση του Πάρι

Να, πώς ένας αρχαίος συγγραφέας, ο Λουκιανός, φαντάστηκε και έγραψε το διάλογο του Πάρι με τον Ερμή και τις τρεις θεές.

ΕΡΜΗΣ: Γεια σου, βοσκόπουλο. Ο Δίας προστάζει να γίνεις κριτής στην ομορφιά των τριών θεών και το βραβείο του διαγωνισμού θα το μάθεις άμα διαβάσεις τι γράφει επάνω στο μήλο.

ΠΑΡΗΣ: Δος μου το, να δω τι λέει: Η ΟΜΟΡΦΗ, γράφει, ΑΣ ΤΟ ΠΑΡΕΙ. Μα τούτες όλες είναι το ίδιο όμορφες και δεν είναι εύκολο πράγμα να κρίνει κανείς. Πρέπει να εξετάσω την κάθε μία χωριστά, γιατί τώρα τα έχω χαμένα και δεν ξέρω σε ποια να σταματήσω τη ματιά μου.

ΑΦΡΟΔΙΤΗ: Ας γίνει κι αυτό.

ΠΑΡΗΣ: Μείνε εσύ, Ήρα.

ΗΡΑ: Αν με κρίνεις, Πάρι, εμένα πως είμαι η πιο όμορφη, θα σε κάμω αφέντη ολόκληρης της Ασίας.

ΠΑΡΗΣ: Πλησίασε εσύ, Αθηνά.

ΑΘΗΝΑ: Αν κρίνεις, Πάρι, εμένα σαν την πιο όμορφη, ποτέ δεν θα γυρίσεις νικημένος από τη μάχη, μα πάντα θριαμβευτής.

ΠΑΡΗΣ: Και τώρα η σειρά της Αφροδίτης.

ΑΦΡΟΔΙΤΗ: Εγώ από καιρό τώρα σ' έβλεπα που είσαι τόσο νέος κι όμορφος κι έπρεπε κιόλας να είσαι και παντρεμένος με κάποια γυναίκα σαν την Ελένη, που είναι νέα κι όμορφη, γιατί εκείνη και μονάχα να σ' έβλεπε είμαι βέβαιη πως θα τα παρατούσε όλα και θα σ' ακολουθούσε οπουδήποτε. Αν δώσεις το μήλο σε μένα, θα τα καταφέρω εγώ να γίνει γυναίκα σου.

Λουκιανός, Θεών διάλογοι, μτφ. Ν. Σφυρόερα (με αλλαγές)

Καλό θα ήταν τα παιδιά να μοιραστούν τους ρόλους, ώστε να ζωντανέψει ο διάλογος. Είναι ανάγκη οι μαθητές να καθοδηγούνται σωστά, ώστε να είναι σε θέση να αντλούν πληροφορίες για τον μύθο που διδάσκονται, να σχολιάζουν και να αξιολογούν γεγονότα, αποφάσεις και ενέργειες και να αιτιολογούν τη γνώμη τους. Έτσι, σιγά-σιγά και την κρίση καλλιεργούν αλλά και την αξία των πηγών συνειδητοποιούν. Αυτό μπορεί να γίνει με ερωτήσεις, όπως:

- Ο Πάρης δυσκολεύτηκε να αποφασίσει ποια ήταν η ομορφότερη θεά. Γιατί;
- Ποιες υποσχέσεις έδωσαν οι Θεές στον Πάρη;
- Σε τι μοιάζουν οι θεές με τις θνητές γυναίκες;

Τώρα τα παιδιά συμπληρώνουν στο Τετράδιο Εργασιών την άσκηση 1.

- Διαβάζω το κείμενο 3 (παράθεμα Λουκιανού) και αντιστοιχίζω αυτά που ταιριάζουν.

Θεές

Ήρα

Αθηνά

Αφροδίτη

Υποσχέσεις

- Να τον κάνει γενναίο πολεμιστή

- Να του βρει την πιο όμορφη γυναίκα

- Να τον κάνει αφέντη ολόκληρης της Ασίας

Ακολουθεί μικρή συζήτηση, που θα καταλήξει στον ανθρωπομορφισμό των θεών, αφού οι μαθητές ανακαλέσουν στη μνήμη τους προηγούμενες γνώσεις που έχουν οικειοποιηθεί στην ενότητα οι Θεοί (δεύτερος διδακτικός στόχος).

Ύστερα, παρατηρούν την εικόνα της σελίδας 58 (η κρίση του Πάρη) και συμπληρώνουν τη δεύτερη άσκηση του Τετραδίου Εργασιών.

Η κρίση του Πάρη. Δεξιά ο Πάρης, στο κέντρο ο θεός Ερμής και ακολουθούν οι τρεις θεές: Αφροδίτη, Αθηνά, Ήρα. Από αρχαίο ελληνικό αγγείο.

2. Παρατηρώ με προσοχή την εικόνα 1 και συμπληρώνω τον πίνακα.

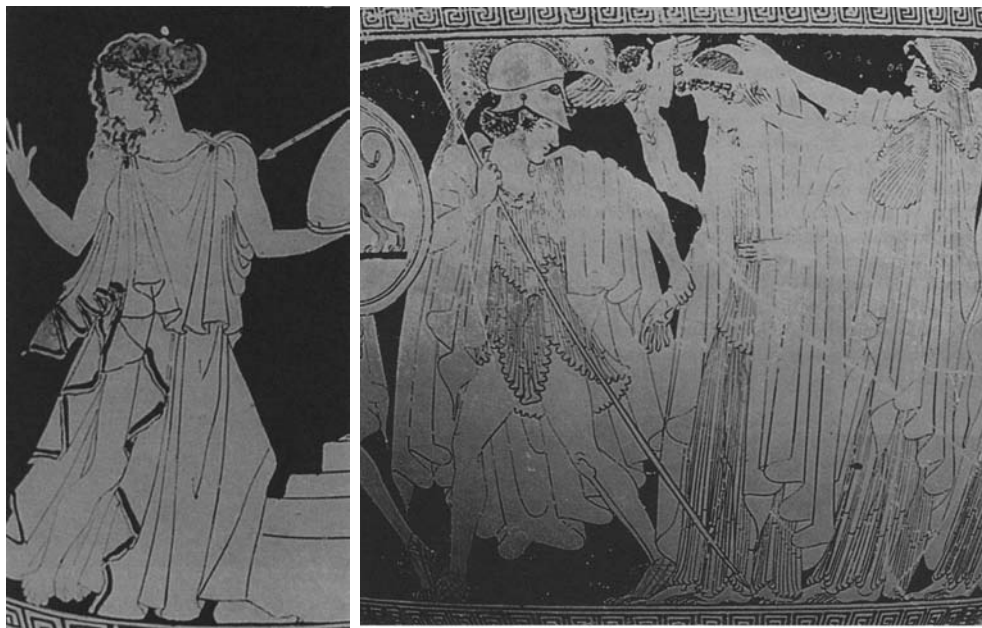
ΘΕΕΣ	ΔΩΡΑ που έδωσαν στον Πάρη
ΑΦΡΟΔΙΤΗ	
ΑΘΗΝΑ	
ΗΡΑ	

Με τις πληροφορίες που δίνονται κάτω από την εικόνα και τη βοήθεια του δασκάλου, αναγνωρίζουν τα πρόσωπα και περιγράφουν τα δώρα που κρατούν στα χέρια τους οι θεές, για να τα προσφέρουν στον Πάρη. (Προηγείται η Αφροδίτη, η οποία ετοιμάζεται να του προσφέρει ένα στεφάνι και ένα αγαλματίδιο που παριστάνει τον θεό Έρωτα. Ακολουθεί η Αθηνά, η οποία κρατά κράνος και δόρυ, σύμβολα νίκης και έπεται η Ήρα, η οποία κρατά αγαλματίδιο που παριστάνει λιοντάρι και σκήπτρο, σύμβολα δύναμης και εξουσίας). Με κατάλληλη συζήτηση, συσχετίζουν τα δώρα με τις υποσχέσεις που έδωσαν και ανακαλούν στη μνήμη τους προηγούμενες γνώσεις για τις ιδιότητες των θεών.

Η εικόνα προσφέρεται, ακόμη, για να γίνει συζήτηση στην τάξη για το πώς ένας καλλιτέχνης φαντάζεται και παριστάνει ένα μύθο και να διαπιστώσουν έτσι οι μαθητές ότι η ελληνική μυθολογία αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για πολλούς καλλιτέχνες.

Ο εκπαιδευτικός ρωτά: Ποια θεά διάλεξε τελικά ο Πάρης και γιατί;

Ο Πάρης διάλεξε την Αφροδίτη, γιατί του υποσχέθηκε την Ελένη, την πιο όμορφη γυναίκα του κόσμου. Οι μαθητές καλούνται να παρατηρήσουν την εικόνα της σελίδας 60, όπου πράγματι η παράσταση από την αρχαία ελληνική αγγειογραφία αποδίδει την ομορφιά της Ελένης και στη συνέχεια μελετούν την εικόνα της σελίδας 59, όπου ο Πάρης φτάνει στη Σπάρτη και αρπάζει την Ελένη. Εδώ, είναι αναγκαίο ο δάσκαλος να βοηθήσει τα παιδιά να παρατηρήσουν με προσοχή την εικόνα, να διαβάσουν τις πληροφορίες που δίνονται κάτω από αυτήν και να θέσουν τα δικά τους ερωτήματα π.χ.: «Γιατί ο καλλιτέχνης βάζει ανάμεσα στον Πάρη και την Αφροδίτη τον φτερωτό θεό Έρωτα» κ.τ.λ. (ερώτηση 3 στο Βιβλίο του Μαθητή). Έτσι φτάνουμε στο λόγο που ξεκίνησε ο Τρωικός πόλεμος και επιτυγχάνουμε τον πρώτο διδακτικό στόχο που θέσαμε.

2. Η αρπαγή της Ελένης από τον Πάρι. Ανάμεσά τους ο φτερωτός θεός Έρωτας.
Από αρχαίο ελληνικό αγγείο.

Αν υπάρχει χρόνος οι μαθητές συμπληρώνουν την άσκηση 3 στο Τετράδιο Εργασιών. Διαφορετικά δίνεται ως κατοίκιον εργασία.

- Τι εννοούμε σήμερα, όταν λέμε τη φράση μήλο της έριδας;

Υπογραμμίζω τη σωστή απάντηση.

α) Αιτία για καβγά

β) Νόστιμο φρούτο

γ) Πολύτιμο δώρο

Γράφω κι εγώ μια δική μου πρόταση, που να περιέχει τη φράση μήλο της έριδας.

.....

Η άσκηση αυτή συνδέεται με το μάθημα της Γλώσσας και ανήκει στην κατηγορία των διαθεματικών δραστηριοτήτων. Είναι προφανές ότι με αυτή τη δραστηριότητα οι μαθητές κατανοούν την έννοια έριδα, διαπιστώνουν την επιβίωση της μυθολογίας στη γλώσσα μας και εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό τους με νέες φράσεις (τρίτος διδακτικός στόχος). Αν υπάρχει χρόνος, γίνεται σύντομη αναφορά σε συνώνυμες λέξεις (καβγάς, τσακωμός, μάλωμα) και σε αντίθετες λέξεις (ειρήνη, συμφιλίωση κ.ά.).

Αξιολόγηση

Για την αξιολόγηση παραπέμπουμε στη σχετική εγκύκλιο του Υπ.Ε.Π.Θ. στην οποία γίνεται αναφορά και στο μάθημα της Ιστορίας. *Για το μάθημα της Ιστορίας τα παιδιά μελετούν μια-δυο φορές τη συγκεκριμένη ενότητα, εντοπίζουν τα κυριότερα σημεία και τις έννοιες που πιθανόν διδάχτηκαν, ώστε να είναι σε θέση να αποδίδουν το περιεχόμενο της ενότητας, χωρίς να υποχρεώνονται να αποστηθίσουν ούτε το βασικό κείμενο ούτε τα συνοδευτικά κείμενα. Ενδεχομένως να χρειαστεί να συμπληρώσουν στο Τετράδιο Εργασιών ένα ανακεφαλαιωτικό κείμενο, αν αυτό βέβαια δεν έγινε στο σχολείο (Υπ.Ε.Π.Θ., 2003).*

Για τη συγκεκριμένη ενότητα θα αρκούσε η απάντηση στις ερωτήσεις του Βιβλίου του Μαθητή.

- *Γιατί οι τρεις θεές μάλωσαν μεταξύ τους; Ποιος έλυσε τη διαφορά τους;*
- *Αν ήσουν εσύ στη θέση του Πάρη, ποια θεά θα διάλεγες και γιατί;*

Η δεύτερη ερώτηση συμβάλλει στην ενσυναισθητική προσέγγιση του μαθήματος με τη φανταστική εισχώρηση στη θέση του άλλου (Λεοντσίνης, 1999). Έτσι, επιτυγχάνεται και ο τέταρτος διδακτικός μας στόχος.

Μία άλλη πρόταση είναι η αναδιήγηση του μύθου ή μέρους του μύθου από τους μαθητές με την παρατήρηση μιας εικόνας του βιβλίου ή πλαγιότιτλων. Επειδή η αναδιήγηση των μύθων δε συμβάλλει μόνο στην καλλιέργεια της αφηγηματικής δεξιότητας των παιδιών αλλά και στην απόκτηση εκφραστικού θάρρους, που είναι μια σημαντική παιδαγωγική επιδίωξη, φροντίζουμε να δίνεται αυτή η ευκαιρία σε όλα τα παιδιά.

Μια τρίτη πρόταση είναι η ανάπλαση του μύθου μέσω της δραματοποίησης (δραστηριότητα 4 του Τετραδίου Εργασιών).

- *Παίζουμε θέατρο στην τάξη μας. Πρωταγωνιστούν ο Πάρης, ο Ερμής και οι τρεις θεές.*

Η δραματοποίηση μπορεί να γίνει με δύο τρόπους:

- 1) Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και γράφουν τους δικούς τους διαλόγους. Κάθε ομάδα καλείται να τους δραματοποιήσει παρουσιάζοντάς τους στο σύνολο της τάξης. Αν δεν υπάρχει χρόνος, η δραματοποίηση μπορεί να γίνει στην ώρα της Ευέλικτης Ζώνης ή την ώρα της Γλώσσας, δεδομένου ότι οι δραματοποιήσεις θεωρούνται πολύτιμες δραστηριότητες για την παραγωγή προφορικού λόγου, που είναι μία από τις βασικότερες επιδιώξεις του γλωσσικού μαθήματος.
- 2) Οι μαθητές καλούνται να αυτοσχεδιάσουν, στηριζόμενοι στις γνώσεις που απέκτησαν. Ο τρόπος αυτός είναι πιο εύκολος για τα παιδιά αυτής της ηλικίας.

Με τη δραστηριότητα αυτή πετυχαίνουμε τους κύριους στόχους του μαθήματος: την αυτενέργεια, τη βιωματικότητα, την εποπτικότητα.

Η ανάπτυξη ιστορικών γεγονότων και το «παίξιμό» τους στη συνέχεια είναι στοιχεία αγαπητά για τα παιδιά, γιατί περιέχουν ένα είδος παιχνιδιού που αποτελεί για την ηλικία τους αναγκαίο μέσο έκφρασης. Η απόδοση ρόλων έχει θετικά αποτελέσματα για την κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη του μαθητή, συμβάλλει στη δημιουργική μάθηση και προκαλεί το ενδιαφέρον του. Συμβάλλει, ακόμη, στην καλύτερη κατανόηση και εμπέδωση της διδακτέας ύλης (Αντωνιάδης, 1995· Πελαγίδης, 2000).

Β. Προϊστορία

Ενότητα 8: Ο Κυκλαδικός πολιτισμός

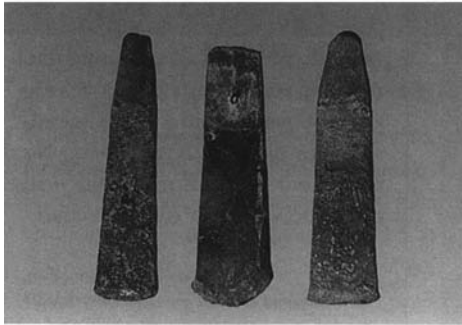
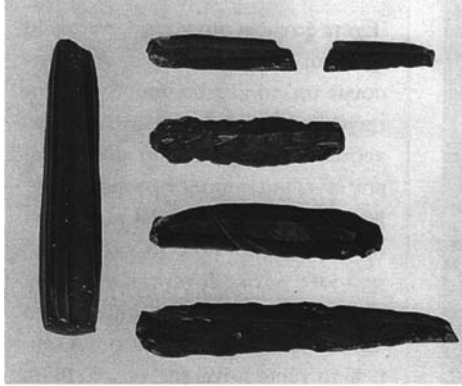
Μάθημα 2: Η τέχνη των Κυκλαδιτών

Στόχοι

- Να κατανοήσουν τη σημασία του ορυκτού πλούτου των νησιών στην ανάπτυξή τους.
- Να γνωρίσουν την τέχνη των Κυκλαδιτών και να ανακαλύψουν τα βασικά χαρακτηριστικά της.
- Να θαυμάσουν αντιπροσωπευτικά δείγματα αυτής της τέχνης.
- Να κατακτήσουν όρους, όπως: *οψιανός, ειδώλια, τηγανόσχημα αγγεία, τοιχογραφίες*.
- Να εθιστούν στην παρατήρηση και περιγραφή αρχαιολογικών ευρημάτων.
- Να εξοικειωθούν με τη διαδικασία άντλησης πληροφοριών από πρωτογενείς πηγές και εξαγωγής ιστορικών συμπερασμάτων.

Διδακτικές προτάσεις

Όπως είναι γνωστό η έλλειψη γραπτών πηγών καθιστά τα αρχαιολογικά ευρήματα μοναδική πηγή άντλησης πληροφοριών για την κατανόηση και ερμηνεία του παρελθόντος. Τα αντικείμενα, όμως, δεν μιλούν από μόνα τους για να μας αποκαλύψουν τα μυστικά τους. Πρέπει να ερωτηθούν κατάλληλα, πρέπει να αναγνωσθούν, να ερμηνευθούν (Μαϊστρέλλης, 1994· Άλκηστις, 1995· Ανδρέου, 1996). Στην επεξεργασία των πηγών λοιπόν θα βοηθήσουν τα σαφή και εύστοχα ερωτήματα που διατυπώνει ο δάσκαλος. Επίσης, οι ερωτήσεις και οι δραστηριότητες στο Βιβλίο του Μαθητή και στο Τετράδιο Εργασιών εμπλέκονται στη διδασκαλία και βοηθούν στην πολύπλευρη επεξεργασία του μαθήματος.

1. Εργαλεία των Κυκλαδίων: λεπίδες από οψιανό (πάνω) και σμίλες από μέταλλο (κάτω).

Οι μαθητές καλούνται να παρατηρήσουν την εικόνα 1 (σελ. 111) και να διαβάσουν τη λεζάντα που τη συνοδεύει (*Εργαλεία των Κυκλαδίων: λεπίδες από οψιανό και σμίλες από μέταλλο*). Ο δάσκαλος ρωτάει από ποια υλικά είναι κατασκευασμένα τα εργαλεία αυτά και οι μαθητές αναγνωρίζουν τα βασικά υλικά που επεξεργάστηκαν οι Κυκλαδίτες: οψιανός, χαλκός. Επισημαίνεται από τον δάσκαλο ότι εύρισκαν τον οψιανό στο υπέδαφος των νησιών τους (Μήλος), ενώ προμηθεύονταν τον χαλκό από τις εμπορικές τους συναλλαγές. Τονίζεται η βελτίωση που επέφερε στα εργαλεία η κατεργασία του χαλκού, βελτίωση η οποία είναι εμφανής, αν συγκρίνει κανείς τις δύο εικόνες και συνδέεται με την ονομασία όλης της εποχής (*εποχή του χαλκού*).

2. Αγγείο με μορφή ζώου.

Τα καλύτερα εργαλεία οδήγησαν και σε καλύτερα προϊόντα, όπως το *ζωόμορφο μαρμάρινο αγγείο* της εικόνας 2. Οι μαθητές παρατηρούν την εικόνα και καλούνται να απαντήσουν στα ερωτήματα: τι παριστάνει το αγγείο αυτό, ποια ήταν η πιθανή χρήση του, από τι υλικό είναι φτιαγμένο. Εύκολα θα ανακαλύψουν ότι παριστάνει ένα γουρουνάκι, ότι πιθανόν να ήταν μια κοσμηματοθήκη και ότι είναι φτιαγμένο από μάρμαρο. Ο δάσκαλος συμπληρώνει ότι το μάρμαρο

αφθονούσε στο υπέδαφος των νησιών (Πάρος, Νάξος). Έτσι, επιτυγχάνεται ο πρώτος στόχος του μαθήματος, να κατανοήσουν δηλαδή οι μαθητές τη σημασία που είχε ο ορυκτός πλούτος των νησιών στην ανάπτυξή τους.

Εκτός από αγγεία οι Κυκλαδίτες έφτιαχναν και μικρά αγαλματάκια με ανθρωπινή μορφή, τα *ειδώλια*, στα οποία θα δοθεί ιδιαίτερη έμφαση κατά τη διδασκαλία, αφού αποτελούν τα σημαντικότερα δημιουργήματα της Κυκλαδικής τέχνης. Οι μαθητές ανακαλούν στη μνήμη τους τον όρο ειδώλιο από την εποχή του λίθου που έχουν ήδη διδαχτεί, καλούνται να παρατηρήσουν προσεκτικά τις εικόνες 3 και 4 και με τη βοήθεια των παραθεμάτων, να επισημάνουν τα βασικά χαρακτηριστικά τους (ερώτηση 2 Βιβλίου του Μαθητή).

Συγκεκριμένα, παρατηρούν και περιγράφουν την εικόνα 3 (*γυναικείο ειδώλιο*). Εύκολα μπορούν να επισημάνουν ότι παριστάνει μια γυναίκα, ότι έχει τριγωνικό πρόσωπο, μακρουλή μύτη, σταυρωμένα τα χέρια, πατάει στις μύτες των πο-

3. Τα κυκλαδικά ειδώλια «μιλούν»

Έχετε ξαναδεί πιο κομψό γυναικείο ειδώλιο; Δεν φαντάζομαι. Ας αρχίσουμε απ' το κεφάλι μου. Ενώ είναι τριγωνικό, πάνω-πάνω στο μέτωπο κυρτώνει ελαφρώς. Η μύτη μου λεπτή, μου δίνει μια παράξενη σοβαρότητα. Μυτερό είναι το πηγούνι μου, μυτεροί και οι ώμοι μου. Κι έπειτα από τις τόσες γωνίες έρχεται η αντίθεση. Η παχουλή κοιλιά μου. Ναι, καλά το καταλάβατε. Περιμένω μωρό. Ακουμπώ τα χέρια πάνω της, σαν να θέλω να τα βάλω για προσκεφάλι του. Νομίζω πως είμαι η πιο κομψή έγκυος γυναίκα που έχετε δει. Η μισή, από τη μέση και πάνω, είμαι σουβλερή και η άλλη μισή, από τη μέση και κάτω, είμαι όλο απαλές καμπύλες. Να το μυστικό του καλλιτέχνη. Να γιατί είμαι πασίγνωστη σ' όλο τον κόσμο.

Σ. Γιαλουράκη,
Τα κυκλαδικά ειδώλια ζωντανεύουν, σελ. 21

διών... Τώρα μπορούν να συμπληρώσουν την περιγραφή του διαβάζοντας το παράθεμα που το συνοδεύει από το παιδικό βιβλίο *Τα κυκλαδικά ειδώλια ζωντανεύουν* της Σοφίας Γιαλουράκη (Γιαλουράκη, χ.χ.).

Τώρα παρατηρούν την εικόνα 4 (*αρπιστής της Κέρου*) και προσπαθούν να αντλήσουν πληροφορίες για την καθημερινή ζωή των Κυκλαδιτών: ότι είχαν μουσικά όργανα, ότι αγαπούσαν τη μουσική, ότι κατασκεύαζαν έπιπλα, ότι ήταν θαυμάσιοι γλύπτες, ότι ήταν άνθρωποι χαρούμενοι... Ενισχυτικά μπορεί να λειτουργήσει και η εικόνα 4 (*ο Γλεντζές*) σ. 110. Η προσπάθειά τους επισφραγίζεται με την ανάγνωση του παραθέματος από το βιβλίο της Σοφίας Γιαλουράκη (Γιαλουράκη, χ.χ.).

4. Ο αρπιστής από την Κέρο

Είμαι από τους πρώτους μουσικούς του ελληνικού κόσμου. Είναι σίγουρο πως ο καλλιτέχνης που με έφτιαξε αγαπούσε τη ζωή. Κάθομαι αναπαυτικά σε μια θαυμάσια καρέκλα που μοιάζει με θρόνο. Με το κεφάλι γερμένο ελαφρά πίσω αποπνέω ζωντάνια και κέφι. Φαντάζεστε πόση προσπάθεια θα χρειαζόταν από τον καλλιτέχνη να φτιάξει εμένα, την τριγωνική άρπα μου και το θρόνο μου με τόση μαστοριά και ευαισθησία! Σκεφθείτε μόνο τα εργαλεία της εποχής και θα καταλάβετε.

Σ. Γιαλουράκη, *Τα κυκλαδικά ειδώλια ζωντανεύουν*, σελ. 25

Οι Κυκλαδίτες εκτός από το μάρμαρο χρησιμοποιούσαν και τον πηλό για να φτιάξουν αγγεία που μερικά από αυτά οι αρχαιολόγοι τα ονόμασαν *τηγανόσχημα*, γιατί το σχήμα τους θυμίζει τηγάνι (εικόνα σ. 108). Οι μαθητές καλούνται να διατυπώσουν υποθέσεις για τη χρήση αυτών των αγγείων (καθρέφτες, τύμπανα, σκεύη θρησκευτικών τελετών;). Έτσι απαντούν στην ερώτηση 3 του Τετραδίου Εργασιών που στοχεύει στην ανάπτυξη της φαντασίας τους.

- Σε τι νομίζεις ότι θα χρησιμοποιευν τα τηγανόσχημα αγγεία; Σίγουρα όχι για να τηγανίζουν.

Στη συνέχεια τίθεται το ερώτημα: όλα αυτά που έφτιαχναν οι Κυκλαδίτες τι τα έκαναν. Οι μαθητές με τη βοήθεια του δασκάλου θα θυμηθούν από το προηγούμενο μάθημα ότι οι Κυκλαδίτες ήταν σπουδαίοι έμποροι και ναυτικοί και πουλούσαν τα προϊόντα τους σε όλο το Αιγαίο. Σημαντικότερος σταθμός τους ήταν η Κρήτη, όπου γνώρισαν την τέχνη των Μινωιτών και επειδή τους άρεσε πολύ, την έφεραν στα νησιά τους. Έτσι στην πόλη του Ακρωτηρίου της Θήρας, έχτισαν ωραία σπίτια (εικόνα 6) και τα στόλισαν με θαυμάσιες *τοιχογραφίες* (εικόνα 5 του βιβλίου).

5. Η τοιχογραφία της άνοιξης από το Ακρωτήρι της Θήρας

Σε άσπρο βάθος μαύροι, πρασινωποί και κίτρινοι βράχοι φάνταζαν κατάσπαρτοι από κόκκινους κρίνους. Σε μπουκέτα τρεις τρεις μαζί, ήταν άλλοι ολάνοιχτοι, άλλοι μισάνοιχτοι ακόμα κι οι πιότεροι σε μπουμπούκια που λες λικνιζόντανε στο αεράκι, πάνω στα χρυσά τους κοτσάνια. Τρεις στήμονες κι ένας ύπερος που τους ξεπερνούσε, φύτρωναν από το κάθε λουλούδι. Ανάμεσά τους μαυρογάλαζα χελιδόνια πετάριζαν ζευγαρωτά ή ξεμοναχιασμένα, σπαθίζοντας το λευκό βάθος με τα λιγνά τους κορμάκια. Ήτανε τόσο όμορφα [...] που θαρρούσες ότι η ίδια η άνοιξη γλίστρησε απ' την πορτούλα να φουντώσει στους τοίχους.

N. Τζώρτζογλου, *Όταν οργίζεται η γη*, σελ 69

Οι μαθητές παρατηρούν την εικόνα 5 και διαβάζουν το παράθεμα από την παιδική λογοτεχνία που το συνοδεύει (Τζώρτζογλου, 1978). Εύκολα θα επισημάνουν τη φυσιολατρία εκείνων των ανθρώπων και την αγάπη τους για την πολυχρωμία.

Επισημαίνουμε ότι, στην περίπτωση των τοιχογραφιών, πρέπει να γίνει σαφές στους μαθητές ότι είναι έργα επηρεασμένα από τη μινωική τέχνη, την οποία θα διδαχτούν στο επόμενο μάθημα. Είναι η κατάλληλη ευκαιρία για την αξιοποίηση των διαθεματικών εννοιών *επικοινωνία*, *αλληλεπίδραση*. Με τις διδακτικές ενέργειες που αναφέραμε επιτυγχάνονται και οι υπόλοιποι διδακτικοί στόχοι που θέσαμε.

Το μάθημα μπορεί να κλείσει με παιγνιώδη τρόπο, αξιοποιώντας το κινητικό παιχνίδι που προτείνεται στο τετράδιο εργασιών (δραστηριότητα 5).

- Χοροπηδάμε με τους ήχους νησιώτικης μουσικής. Μόλις σταματήσει η μουσική, μένουμε ακίνητοι παίρνοντας τη στάση ενός ειδωλίου που διαλέξαμε.

Ως κατοίκον εργασία μπορεί να δοθεί η άσκηση 1 του Τετραδίου Εργασιών, η οποία στοχεύει να εξοικειώσει τα παιδιά με την τέχνη της γλυπτικής και τους σχετικούς όρους.

- Παρατηρώ την εικόνα 2 και συμπληρώνω το παρακάτω κείμενο με τις λέξεις που ταιριάζουν (κοσμηματοθήκη, γουρουνάκι, σμίλη, μάρμαρο, αγγείο, σφυρί, γλύπτης).

Το αυτό παριστάνει ένα.....και είναι φτιαγμένο από Πιθανόν να ήταν μια

Ο καλλιτέχνης που επεξεργάζεται το μάρμαρο λέγεται..... και χρησιμοποιεί τα κατάλληλα εργαλεία, όπως το.....και τη.....

Οι δραστηριότητες 2 και 4 του Τετραδίου Εργασιών συνδέονται με το μάθημα των καλλιτεχνικών και στοχεύουν στην καλλιτεχνική έκφραση των μαθητών και στην καλλιέργεια της φαντασίας τους. Μπορούν να δοθούν ως προαιρετικές εργασίες για το σπίτι ή να αξιοποιηθούν στο μάθημα της αισθητικής αγωγής.

- Ζωγραφίζω το κυκλαδικό ειδώλιο, όπως το φαντάζομαι. Του βάζω μαλλιά, και χρώματα.
- Φτιάχνω με πηλό ή πλαστελίνη ένα κυκλαδικό ειδώλιο που μου άρεσε πιο πολύ.

Καλό θα ήταν να οργανωθεί μια επίσκεψη σε μουσείο με κυκλαδικά ευρήματα (δραστηριότητα 6), για να δουν από κοντά οι μαθητές αυτά που διδάχτηκαν. Αν αυτό δεν είναι δυνατόν προτείνεται η αξιοποίηση της μουσειοσκευής ή του διαδικτύου (βλέπε εποπτικό υλικό και ιστοσελίδες που δίνονται στο Βιβλίο του Δασκάλου) για μια εικονική περιήγηση στους χώρους αυτούς (Μαϊστρέλλης, 2003 και 2004).

Αξιολόγηση

Η απάντηση στην πρώτη ερώτηση του Βιβλίου του Μαθητή και ο έλεγχος της άσκησης 1 του Τετραδίου Εργασιών που δόθηκε ως κατοίκον εργασία αρκούν για την αξιολόγηση των γνωστικών στόχων του μαθήματος.

- Ποια πετρώματα υπήρχαν άφθονα στις Κυκλάδες και τι έφτιαχναν μ' αυτά οι Κυκλαδίτες;

Η αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών δεν περιορίζεται όμως μόνο στον γνωστικό τομέα, αλλά επεκτείνεται και στις δεξιότητες που απέκτησαν τα παιδιά, κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας (π.χ. να παρατηρούν και να περιγράφουν εικόνες, ευρήματα κ.τ.λ., να αξιοποιούν ιστορικές πηγές για την άντληση πληροφοριών, να κατανοούν ιστορικές έννοιες...) καθώς και στην απόκτηση θετικών

στάσεων (ενδιαφέρον για τις αρχαιότητες και κατανόηση της ανάγκης προστασίας τους, επιθυμία για επισκέψεις σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, αναζήτηση και μελέτη σχετικών βιβλίων, αξιοποίηση ιστοσελίδων, αποδοχή και σεβασμός της ιστορίας και του πολιτισμού των άλλων λαών). Ενδιαφέρει, λοιπόν, περισσότερο η ανάπτυξη δεξιοτήτων κατανόησης παρά η συσσώρευση έτοιμων γνώσεων (Αβδελά, 1998).

Βιβλιογραφία

- Αβδελά, Έ. (1998). *Ιστορία και σχολείο*. Αθήνα: Νήσος.
- Άλκηστις (1995). *Μουσεία και Σχολεία, Δεινόσαντροι κι Αγγεία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ανδρέου, Α. (1996). *Ιστορία, Μουσείο και Σχολείο*. Θεσσαλονίκη: Γ. Δεδούση.
- Αντωνιάδης, Λ. (1995). *Η διδακτική της Ιστορίας*. Αθήνα: Πατάκης.
- Βρεττός, Γ. (1994). *Η εικόνα στο Αναλυτικό πρόγραμμα και στο σχολικό εγχειρίδιο της Ιστορίας*. Θεσσαλονίκη: Art of Text.
- Βώρος, Φ. (1993). *Η διδασκαλία της Ιστορίας με αξιοποίηση της εικόνας*. Αθήνα: Παπαδήμας.
- Γιαλουργάκη, Σ. (χ.χ.). *Τα κυκλαδικά ειδώλια ζωντανεύουν*. Αθήνα: Νέοι Ακρίτες.
- Ferro, M. (2000). *Πώς διηγούνται την ιστορία στα παιδιά*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κυρκίνη-Κουτούλα, Α. (2003). Η διαθεματική προσέγγιση της γνώσης στη διδακτική πράξη: Η περίπτωση της Ιστορίας. Στο *Διαθεματικές προσεγγίσεις της γνώσης στο ελληνικό σχολείο* (σ. 86-93). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Λεοντσίνης, Γ. (1999). Ενσυναίσθηση και διδασκαλία της Ιστορίας. Στο *Θεωρητικά προβλήματα και διδακτική της ιστορίας*, Π.Ε.Φ. Σεμινάριο 21. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μαϊστρέλλης, Σ. (1994). Τα εκπαιδευτικά προγράμματα των μουσείων στη διδασκαλία της Ιστορίας. *Νέα Παιδεία*, 72, 70-77.
- Μαϊστρέλλης, Σ. (2003). Αξιοποίηση της μουσειοσκευής στη διδασκαλία της Ιστορίας. *Νέα Παιδεία*, 107, 46-53.
- Μαϊστρέλλης, Σ. (2004). Διδάσκοντας Ιστορία και με τις Νέες Τεχνολογίες. *Φιλολογική*, 87, 2-6.
- Μαϊστρέλλης, Σ., Καλύβη, Ε., & Μιχαήλ, Μ. (2006). *Ιστορία Γ' Δημοτικού. Από τη Μυθολογία στην Ιστορία* (Βιβλίο Μαθητή, Τετράδιο Εργασιών και Βιβλίο Δασκάλου). Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Πελαγίδης, Στ. (2000). *Το μάθημα της Ιστορίας στην Τρίτη Δημοτικού. Εποπτική και βιοματική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.

- Ρεπούση, Μ. (2004). *Μαθήματα Ιστορίας, Από την ιστορία στην ιστορική εκπαίδευση*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Ρήγου, Ε. (1998). Κριτική θεώρηση των διδακτικών τρόπων του μαθήματος της Ιστορίας. Στο *Το μάθημα της Ιστορίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*, Π.Ε.Φ. Σεμινάριο 9. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Σκούρος, Τρ. (1991). *Η Νέα Ιστορία: η σύγχρονη αντίληψη για τη διδασκαλία της Ιστορίας με χρήση πηγών*. Λεμεσός.
- Τζώρτζογλου, Ν. (1978). *Όταν οργίζεται η γη*. Αθήνα: Κέδρος.
- Υπ.Ε.Π.Θ. (2003). Εγκύκλιος Διεύθυνσης Σπουδών Π.Ε., 18-8-2003.